

Přehled učiva Stará ukrajinská literatura (9. – 18. století)

seminář UJA_110_podzim_2014

1. Kyjevská Rus (KR): nejstarší stát východních Slovanů, 9.-13. století, r. 988 kníže Vladimir Veliký – křest, 1240 vpád Mongolů- zničení Kyjeva;

Kultura: předkřesťanské písmo (črty a řezy do dřev. destiček), křesťanský jazyk: staroslověnština a její odnože **hlaholice**- 60. l. 9. stol. (Konstantin-malá písmena řec. abecedy) a **cyrilice**-90. l. 9. stol. (velká písmena řec. abecedy); typy písma ustav – napiv-ustav – skoropis/kurzíva/)

znaky středověké literatury: synkretismus žánrů (spojení žánrů), anonymnost: autorství nedůležité, aktivní přejímání ostatních textů a práce s nimi; používání protikladů dobra a zla

Teorie původu obyvatel KR:

1. normanská teorie-Varjagové přišli ze sev. Evropy a byli porušeni
2. keltská teorie- autor Šeljuchinyj-původ v anglosas. oblastech
3. chozarská teorie – Chazaři - původem Židi ze střední Ázie.

Původ slova Ukrajina: 1. Označení okrajové oblasti, 2. Označení rodného kraje s jeho lidem, 3. Kus země utržený od celku, -tato teorie převažuje

2. písemná kultura KR: s přijetím křesťanství začátek psané kultury, rozmach v 11. st. za Jar. Moudrého; JAZYK: staroslověnština-círk. slovanština-stará bulharština; církve: r. 1054 schizma církve: rozpad jednotné svět. církve na západní (katol. země) a východní církve církve; **Letopisectví:** tematický cyklus Letopis ruskýj (Povist vremjanych lit + Halyčsko-volyňský letopis + Kyjevský letopis)

Letopisci: 1. Ilarion = Nykon = mnich Nykon Veliký (napsal Počatkovyj letopis), 2. Nestor (Čytaňja pro Žytja i zhubu Borysa i Hliba (1081-88), asi napsal i Povist' vremjanych lit: více redakcí, známý je Ipatský spis (15. st., ipatský monastýr v Kostromu) a Lavrentijivský spis (14. st., přepsán mnichem Lavrentijem v Suzdali) Haličsko-volyňský letopis (část haličská a volyňská-odlišné)

Duchovní náboženská poezie: život svatých-hagiografie, pateriky (povídky o círk. otcích): Kyjevo-pečerský paterik (skutky mnichů při zakládání Kyj. pečer. kláštera)

3. Řečnická literatura – kázání: Ilarion = mnich Nykon Veliký (? – 1088) - (Slovo pro Zákon i Blahodat' i Istynu); Feodosij Pečerskyj (+-1036 – 1074) - (Poučení Feodosije Pečerskoho); Volodymyr Monomach (1053 – 19.5. 1126) - (Poučení Volodymyra Monomacha, Statut Volodymyra Vsevolodovyča – doplnil svého děda Jaroslava Moudrého a jeho právníký spis Pravda ruska)

4. Slovo o pluku Igorově: původně staroukraj. pověst, kníže I. Svjatoslavyč poražen kočovníky r. 1185 u řeky Kajaly, spory o pravost: originál – ruští a ukr. vědci (O. Myšanyč, V. Jaremenko, R. Jakobson X falzum- A. Mason, Edward L. Keenan: článek *Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově*, V: *Dějiny a současnost*, 5/2003), Keenan: dílo napsal čes. obrozenec Jos. Dobrovský v 80. letech 18. století; kritika **nejednotnosti rus. knížat**

- tematicky podobná pověst **Zadonština** (Slovo o velikém knížeti Dmitriji Ivanovyči a o bratru jeho knížeti Vladimíru Andrejevyči, která porazili nepřítel svého chána Mamaje) – r. 1380 na tzv. Kulikově poli v Tulské oblasti; **jednota** ruských¹ knížat vedla k vítězství nad kočovníky (ruský zde označuje východoslovanský)

5. Překladová literatura středověku: v době po rozpadu KR po nájezdech kočovníků byla obohacena lit. životem; dělení: **náboženská** – z Bible, apokryfy, hagiografie, a **světská-odborná** – Šestodnev, Fizioloh, Bdžola, encyklopedická díla: Sborník r. 1073, Sborník r. 1076, pověst o Alexandrovi aj.

Vícejazyčnost autorů: cestovali, náleželi i více literaturám; Latinská literatura: Jurij Drohobyč (cca 1450 – 1494): Prognóza na r. 1483; Pavlo Rusyn iz Krosna (cca 1470 – 1517), Polská literatura: Stanislav Orichovskij, Sofonij Počaskij

6. Humanismus 15. stol.: důraz na člověka, osobnost; **Renesance:** obdiv antické kultury – otevření se vlivu Západu, cesty do Evropy, začíná kritický pohled na církev – reformace; šíření vzdělání prostřednictvím akademií a bratrstev

v 16. stol.: nestabilní východ ruských oblastí, přesun kult. center do záp. oblastí Haliče a Volyně; **Tiskárny a bratrské školy:** od 16. st.: Ivan Fedorov ve Lvově zal. první tiskárnu, bratrstva: spolky podporující vzdělání, nemocnice, např. Vilno (Vilnius), zakládaly školy: Ostroh, Lvov (1586), Kyjev

vzniká drama: veršované, tematika náboženská, formou jednoduchých deklamací a dialogů tzv. Intermedia (scénky na lidové téma vkládané do přestávek klasického dramatu): dle vzoru ital. komedie de l'arte, něm. Fastnachtspiele, zakladatel Jakiv Havatovyč (r. 1619)

8. Polemická literatura: polemiky mezi příslušníky různých náboženství existovaly vždy, ale v 16. st. zosílily: zde k tomu vedly změny z r. 1598 breštská unie = vznik římsko-katolické (uniátské) církve (rituál pravoslavný, ale podřízena papeži) + zavedení tzv. Gregoriánského kalendáře 1582 + rozdíly v liturgiích katolíků a pravoslavných
Autoři: Ivan Vyšeňskij (1550 – 1621): Poslaňja do epyskopiv
Herasym Smotryckij (?-1594): Kluč carstva nebesnoho
Meletij Smotryckij (1575?-1633?): Trenos, abo l'jament... Žánr: pláč-trenos-lament (seběhl k uniatům)

-většinou nesouhlas se zavedením unie, kritizují ji...

Reagovali na polemiky katol. kněží, např. Benedikta Herbesta a Petra Skarhy

Polit. situace: r. 1648-50 povstání kozáků proti pol. vládě nad ukr. oblastmi, rozdělení podél Dněpru na levobřežní (východní) a pravobřežní část (západní), východní pod rus. vládu, západní: pod Polskem, poté R-Uherskem

9. Baroko v Evropě: 1600-1750, také v ukr. oblastech, zde ale více v architektuře než v literatuře, ta kolísala mezi vysokým stylem (H. Skovoroda) a nízkým stylem (I. Vyšeňskij)
drama: Ivan Velyčkovskij, Semen Klymiv Klymovskij – píseň Jichav kozak za Dunaj, Samijlo Velyčko – dramata, portréty, letopis

Ivan Někraševyč – báseň Spor duše a těla, hra Jarmarok, scénky z lidového života

nejvýznamnější barokní autor **Hryhorij Savyč Skovoroda** (1722 – 1794), filozofie antitetiky: učení založené na vytváření protikladných tvrzení tzv. tezí a antitezí, které se dále ve vyšší jednotě spojují, svět na příkladu stromu věčnosti (jabloně) a jejího stínu (materiální, povrchní svět)

Skovoroda a literatura: zavedl volný překlad, zrušil tvrdý znak, básně (Sad božestvennych piseň), bajky (Bajky charkivski), fil. traktáty (Potop zmijinyj, Narcis-poznej sám sebe), aforizmy – aktuální stále

10. Století 18.: – zesvětšování literatury, anonymní lidová tvorba, úpadek církevní tvorby, rozvoj satiry, rozvoj lyriky, tvorba ale více racionální, specializace, postupně uvědomění autorství a národ. příslušnosti, prosazují národní jazyky – lidová ukrajinština, v rozdělené

Ukrajíně (1654 – Levobřežní a Pravobřežní Ukrajina) odlišný vývoj literatury: přerušena kontinuita jejího vývoje- Pravobřežní pod vlivem R.-Uherska, Levobřežní – vývoj nepřerušen, ale zákazy ukrajinštiny

žánry: lid. poezie (milostná, kalendářní, historická), doprovázeno hudbou, písně, epigramy, nově drama: školní drama, vertep-loutkové divadlo, lidové divadlo, duchovní poezie, satira (Pekelnjy Marko)

Kozácké letopisy: tématica kozác. života, bojů, Litopys Samovydcja, Litopys Hrabjanky, Litopys Velyčka

+Istorija Rusiv (konec 18. st.)- od nejstar. dob po kozácké, kritika car. režimu i R-U. monarchie, obdiv hejtmans. zřízení; spojení s Ruskem vidí jako velkou událost, ale kritizuje cara Petra I., v Rusku zakázána

Hudba: od 15. stol. potulní hudebníci, nástroje: kobza, bandura, husli, skripky; školy kobzarů
Duma: písňový přednes melancholic. textu, ale bez opakované stejné části

11. zákazy ukrajinštiny (ukr. linhvocyd): v Levobřežní (ruské) Ukrajině od 17. st.- 1720 car Petr I, 1863 – Valujevský oběžník ministra Valujeva, 1876 – Alexandr II v městě Ems nařízení...zakazovali zde tisk ukr. knih (krom církevních) nebo dovoz ukr. literatury

-až do r. 1905, snaha snižovat prestiž ukr. j., prý se nehodí k literární tvorbě.

/snaha pozvednout ukr.j. jako literární jazyk: r.1798 vydal I. Kotljarevský drama Enejida/
v Pravobřežní Ukrajině – ne zákaz ukrajinštiny, ale prosazování polštiny, němčiny, také snižována prestiž ukr.j, lepší situace – odchody spisovatelů z vých. části sem a tisk v ukr.j.
